

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
GOCE DELCHEV UNIVERSITY IN SHTIP, FACULTY OF LAW
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ГОЦЕ ДЕЛЧЕВА, ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ОСМА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
EIGHTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
ВОСЬМОЙ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

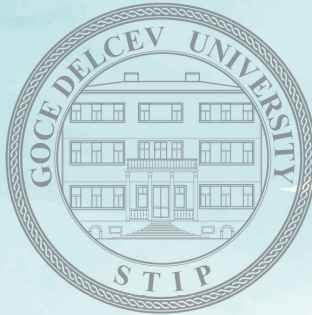
**ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ
ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
PROCEEDINGS
СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

ШТИП, 2021
SH T I P, 2021

УНИВЕРЗИТЕТ ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
Република С. Македонија

ОСМА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
**ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО
ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ**

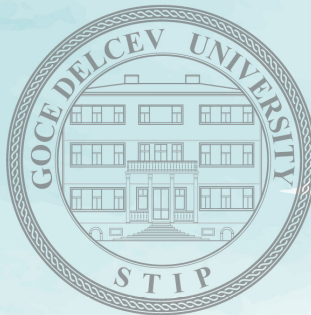
ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Штип, 2021

GOCE DELCHEV UNIVERSITY IN SHTIP
FACULTY OF LAW
Republic of North Macedonia

EIGHTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**SOCIAL CHANGES IN
THE GLOBAL WORLD**

PROCEEDINGS

Shtip, 2021

**УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ГОЦЕ ДЕЛЧЕВА
ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ШТИП
Республика С. Македония**

ВОСЬМОЙ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

ШТИП, 2021

Eighth International Scientific Conference SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
©2021 Copyright Goce Delchev University in Shtip, Republic of North Macedonia:
Adress: Goce Delchev University, Shtip, Faculty of Law,
Ul. Krste Misirkov bb, PO box 201,2000, Shtip, R.N. Macedonia
www.ugd.edu.mk

Печати / Print: 2-ри Август-Штип / 2-ri Avgust-Shtip

Уредници: Милица Шутова, Јорданка Галева, Наташа Донева

Технички уредник: Кире Зафиров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”,
Скопје

316.42:34(100)(062)
316.42:32(100)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција “Општествените промени во
глобалниот свет” (8 ; 2021 ; Штип)

Осма Меѓународна научна конференција “Општествените промени
во глобалниот свет” : зборник на трудови / [уредници Милица Шутова,
Јорданка Галева, Наташа Донева] = Eighth International scientific confer-
ence “Social changes in the global world” : proceedings / [editors Milica
Sutova, Jordanka Galeva, Natasa Doneva] = Восьмой Международная
научная конференция “Социальные изменения в глобальном мире” :
сборник материалов / [редакторы Милица Шутова, Иорданка Галева,
Наташа Донева].

- Штип : Универзитет “Гоце Делчев”, Правен факултет ; Stip :
University “Goce Delchev”, Faculty of Law ; Универзитет им. “Гоце
Делчева”, Юридическиот факултет, 2021. - 2 св. (324 ; 202) стр. : табели
; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-837-4 (Том. 1)

а) Општествени промени -- Право -- Свет -- Собири б) Општествени
промени
-- Политика -- Свет -- Собири

COBISS.MK-ID 55546373

- All manuscripts were subject of double-blind peer review process.
- No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are of the authors and does not necessarily coincide with views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference
- The UDK numbers for each of the manuscripts are contained in the electronic version of the proceedings, available on: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw>

Организациски комитет / Organizational Committee/
Организационный комитет

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk

Jordanka Galeva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Natasa Doneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of North Macedonia, natasa.doneva@ugd.edu.mk

Програмски комитет / Program Committee /
Программный комитет конференции

Agim Nuhju PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, agim.nuhju@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently- OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Angel Ristov, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, angelristov@yahoo.com

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Aleksandra Gruevska Drakulevska, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, ilijevski@fb.uklo.edu.mk

Zorica Siljanovska, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, zoricasiljanovska@yahoo.com

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delchev University in Shtip, Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com

Jasna Bacovska Nedic, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, jasnab2002@yahoo.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, University “Goce Delcev”- Shtip, Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafirovski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, j.zafirovski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnoble PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, kristine.whitnoble@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, Poland, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia, marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania, migena.leskoviku@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology,
University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, University “Goce Delcev”- Shtip, Faculty of Law,
Macedonia, olga.koshevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia,
ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy,
SocioHuman Research Department of “G. Baritiu” History Institute,
Romania, silviu.totelecan@g.ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal
Research, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje, Macedonia,
bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica,
strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al
Khaimah, Ras Al Khaimah, UAE, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law
- Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of
Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tatyana Dronzina, PhD, Professor, Political Science Department, St. Kliment
Ohridski University of Sofia, drozina@gmail.com

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia,
tpetrase@pravos.hr

Viktoria Serzhanova, PhD, University of Rzeszow, Faculty of Law and
Administration, viktoria@ur.edu.pl

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University
of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University,
Russia, juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics
Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and
International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENTS

LAW

Natalya Alekseevna Filippova

COMMISSIONERS FOR THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF
SMALL INDIGENOUS PEOPLES IN THE SUBJECTS OF THE
RUSSIAN FEDERATION: THE LATEST TRENDS IN THE
DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE..... 15

Vanda Božić

PRISON SENTENCES IN THE REPUBLIC OF SERBIA WITH AN
ANALYSIS OF COURT PRACTICE 35

Kimo Chavdar

LEGAL REMEDIES FOR EXERCISING THE RIGHTS OF
THE PARTNERS, IE THE SHAREHOLDERS IN
THE TRADING COMPANIES 51

Dragana Ćorić

NEW LEGAL PROFESSION:
PROFESSIONAL LEGAL ACTS' WRTIER 65

Dijana Gjorgjieva, Emilija Gjorgjioska, Zorica Stoileva

CRITERIA FOR ASSESSING VIOLATIONS OF THE RIGHT TO
TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN CIVIL PROCEEDINGS 73

Jadranka Denkova, Andon Majhoshev, Jovan Ananiev

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PUBLIC RELATIONS ON
THE FUNCTIONING OF THE STATE FUNCTIONS
FOR EFFICIENT STATE BODIES..... 87

Nada Doneva, Aleksandra Rogleva

SOCIAL PROTECTION OF VICTIMS OF HUMAN
TRAFFICKING - LEGAL AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK IN
REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 103

Mohamed Elsayed Eldessouky

REFLECTIONS ON THE CONSUMERS' RIGHT OF WITHDRAWL
FROM THE ELECTRONIC CONTRACTS..... 121

Ivan Ilic, Darko Dimovski

IMPLICATIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN
RIGHTS CASE LAW TO THE COURTS PRACTISE IN SERBIA..... 129

Risto Ilioski

THE PROTECTIVE CHARACTER OF DEPRIVATION OF THE
COMPULSORY PORTION FOR THE BENEFIT OF THE DESCENDANTS..... 145

Ivica Josifovikj, Igor Kambovski

THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND THE
ACCESSION OF THE EUROPEAN UNION TO THE
EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS – PROCEDURE,
NEGOTIATIONS AND RECENT DEVELOPMENT 153

Miro Katić, Jovan Miljković

CRIMINAL LAW PROTECTION OF INTELLECTUAL
PROPERTY RIGHTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA 169

Goran Koevski, Borka Tushevska Gavrilovikj, Darko Spasevski MANDATORY RULES OF THE LAW ON CONCESSIONS AND PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIP AND THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF CONTRACTING.....	187
Saša Knežević INTERNATIONAL LAW STANDARDS ON THE RIGHT TO COMPENSATION FOR WRONGFUL CONVICTION.....	205
Lazar Nanev, Olga Koshevaliska, Elena Maksimova, Aleksandra Rogleva JUVENILE DELINQUENCY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA THROUGH THE PRISM OF GENDER REPRESENTATION	223
Agim Nihiu, Ferat Polisi SOME LEGAL ASPECTS OF THE JUDICIAL PROCEDURE FOR PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION.....	239
Danijela Petrović LEGAL AND ECONOMIC ASPECTS OF LIABILITY FOR DAMAGES.....	249
Ivan Rushev PECULIARITIES OF THE OBLIGATION DARE UNDER BULGARIAN LEGISLATION AND IN COMPARATIVE ASPECT.....	265
Arta Selmani Bakiu, Vedije Ratkoceri INCEST AND PEDOPHILIA WITHIN THE FAMILY: CRIMINAL AND FAMILY LEGAL TREATMENT ACCORDING TO THE POSITIVE LEGISLATION OF THE RNM	271
Gordana Stanković NORMATIVE RESTRICTION OF THE RIGHT TO LEGAL PROTECTION IN THE CIVIL PROCEDURE	285
Biljana Todorova PANDEMIC AND VIOLATIONS OF WORKERS RIGHTS.....	301
Ilija Vasilyev RESTORATIVE MEASURES IN THE REGULATIONS OF INTERANTIONAL SPORTS FEDERATIONNS.....	313
POLITICS	
Nikola Ambarkov PROBLEMATIC ASPECTS IN ELECTORAL REGULATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA REGARDING THE ELECTION OF THREE – MEMBER PRESIDENCY – ONE REVIEW 25 YEARS AFTER DAYTON	327
Halil Burak Sakal, Daniela Pastarmadzhieva ENERGY AND ENVIRONMENT IN TURKISH-BULGARIAN RELATIONS	347

Jordanka Galeva

OHRID FRAMEWORK AGREEMENT AND
EURO-ATLANTIC INTEGRATION, 20 YEARS LATER..... 371

Toni Gjorgiev, Goce Stoilovski

FROM UNEQUAL ACCESS TO RESOURCES TO
GLOBAL THREAT 393

Ana Nikodinovska Krstevska

SOLIDARITY AND EXTERNALIZATION OF SECURITY IN
EU MIGRANT AND ASYLUM POLICY.
A DOUBLE – FOLDED CONCEPT?..... 409

SOCIETY

Irena Avirovikj Bundalevska, Ermin Elezi

MIGRANT FAMILIES FROM WESTERN MACEDONIA 425

Marin Beroš

THE TOURIST AND THE MIGRANT-TWO FACES OF
THE 21ST CENTURY COSMOPOLITANISM 445

Merita M. Meçe

TRUST AND LIFE SATISFACTION IN ALBANIA..... 453

Slavejko Sasajkovski

COVID-19 PANDEMIC: SOME MEDICAL-SOCIOLOGICAL,
SOCIAL-EPIDEMIOLOGICAL AND
POLITICAL-EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS 473

Velga Vevere, Arturs Mons

DECISION MAKING FOR SMALL AND MEDIUM SIZE
ENTERPRISES WITH FOCUS ON SUCCESSFUL
WORKPLACE COLLABORATION 487

MEDIA AND COMMUNICATIONS

Iskra Koroveshoska, Jordanka Galeva,

Andon Majhoshev, Jadranka Denkova

PERCEPTION OF FREEDOM OF EXPRESSION OF
MEDIA WORKERS IN THE WESTERN REGION OF
THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 499

LAW

JUVENILE DELINQUENCY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA THROUGH THE PRISM OF GENDER REPRESENTATION

Lazar Nanev, PhD

Professor Dr, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: lazar.nanev@ugd.edu.mk

Olga Koshevaliska, PhD

Associate professor, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: olga.gurkova@ugd.edu.mk

Elena Maksimova, PhD

Assistant professor, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: elena.ivanova@ugd.edu.mk

Alexandra Rogleva, PhD

Assistant, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: aleksandra.rogleva@ugd.edu.mk

Abstract

Organized and individual forms of children’s behavior that violates the generally accepted legal and moral values in the social community, manifest a growing trend in recent years. Nowadays, juvenile delinquency has a higher share in the overall crime than before, and at the same time is characterized by extremely fast growth dynamics and qualitatively new, more severe forms of violation on protected social goods. Such occurrences are basically conditioned by the complex factors that determine modern life, which, among other things, have a direct impact on the behavior of young people as a separate socio-biological group. When it comes to the gender representation of delinquent behaviors manifested by children, it is a well-known fact that the participation of boys in the total case number of juvenile delinquency is significantly higher compared to that of girls. This is generally due to the differences that exist in the biopsychological characteristics of boys and girls, but also the different shaping and treatment of social roles that belong to members of both sexes.

Gender as a socio-demographic characteristic has a special significance in explaining the phenomenology of juvenile delinquency. The paper focuses on the basic phenomenological characteristics of juvenile delinquency in the Republic of North Macedonia, through the prism of gender differentiation that stimulates such behaviors, in order to determine the basis of an appropriate social response and prevention.

Keywords: juvenile delinquency, delinquent behavior, female, male, prevention, protection

ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ПОЛОВАТА ЗАСТАПЕНОСТ

Проф. д-р Лазар Нанев

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: lazar.nanev@ugd.edu.mk

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: olga.gurkova@ugd.edu.mk

Доц. д-р Елена Максимова

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: elena.ivanova@ugd.edu.mk

Асс. д-р Александра Роглева

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: aleksandra.rogleva@ugd.edu.mk

Апстракт

Организираните и индивидуалните облици на однесување кај децата со кои се кршат општоприфатените правни и морални вредности во општествената заедница, манифестираат растечки тренд во изминатите години. Во современи услови, детското престапништво бележи поголемо учество во севкупниот криминалитет од порано, а истовремено се карактеризира со исклучително брза динамика на пораст и квалитативно нови, потешки облици на напад врз заштитените општествени добра. Ваквите состојби, во основа, се условени од комплексните факторите што го детерминираат современото живеење, кои меѓу другото имаат непосредно влијание и врз начинот на однесување на младите како посебна социо - биолошка категорија. Кога станува збор за половата застапеност на деликвентните поведенија кои ги манифестираат децата, општо познат факт е дека учеството на момчињата во вкупниот обем на детско престапништво е значително поголемо во споредба со она на женските лица. Ова генерално се должи на разликите што постојат во биопсихолошките особини кај момчињата и девојчињата, но и различното обликување и третман на општествените улогите што ги имаат припадниците на двата пола.

Полот како социо - демографска карактеристика има особено значење во објаснувањето на феноменологијата на детското престапништво. Во трудот е даден фокус на основните феноменолошки карактеристики на детското престапништво во Република Северна Македонија, преку призмата на половата диференцијација која предусловува вакви поведенија, како би се утврдиле основите на соодветна општествена реакција и превенција.

Клучни зборови: детско престапништво, деликвентни поведенија, женски пол, машки пол, превенција, заштита

Вовед

Детското престапничко однесување во современи услови е едно од најактуелните прашања кога станува збор за следење на состојбите во кои се инволвирани младите и преземање на мерки и активности за унапредување, заштита и поттикнување на специфичниот младински развој. Вообичаено се манифестира преку практикување на неприфатливи поведенија кои се резултат на актуелните општествени прилики и специфичните внатрешни превирања на личноста на детето како одговор на сè она што го опкружува, а се состои во кршење на востановените кривично – правни / прекршочни норми и моралните вредности на системот. Меѓу другото, криминалитетот на децата го привлекува вниманието на пошироката стручна јавноста и поради неговата натпросечна зачестеност и извонредна криминално - политичка релевантност.¹ Најчесто „постулатите“ на криминалната кариера се поставуваат токму на оваа возраст, па најголем дел од рецидивистите во периодот по адолесценција и во возрасното доба, своите први девијантни поведенија ги пројавуваат пред да станат полнолетни.

Карактеристиките кои ги носи возраста во однос на биопсихолошкиот развој условуваат потреба од засебен третман на децата во случаи кога тие се јавуваат како сторители на поведенија што со закон се определени како кривични дела. Карактерните особини комбинирани на оригинален начин во посебна личност и честопати, неконтролираните манифестации на внатрешните доживувања, се само дел од специфичниот детски развој, што изнудуваат посебен начин на разгледување на поводите кои условуваат вршење на девијантни поведенија кај младите, потребата и начините на превенција и репресија и нивно објаснување воопшто. Дополнително, пропустите во процесот на воспитување и социјализација на децата во нивното потесно опкружување, може исто така да иницираат одредени девијации во однесувањето кои стануваат сериозен општествен проблем во моментот кога ќе се манифестираат како директна повреда и загрозување на општествените добра и односи заштитени со позитивното казнено законодавство.

Со оглед на тоа што престапничкото однесување на младите е динамична материја која е постојано актуелна и во центарот на вниманието на пошироката стручна јавност, интересот за негово континуирано следење никогаш не згаснува, туку напротив, се интензивира како резултат на потребата за приспособување на реакција на проблемот кон околностите и предизвиците што ги носи новото време. Во оваа насока, особено важна детерминанта во следењето на севкупноста на појавата, е нејзиното анализирање низ призмата на половата застапеност, односно процентуалното учество на момчињата и девојките во вкупниот обем на криминалитет што го вршат. Досегашното искуство покажува дека

¹ Кајзер, Г., Криминологија, Александрија, Скопје, 1996, стр.227;

учеството на припадничките од женски пол во вкупниот обем на криминалитет што го вршат младите е значително помало во однос на момчињата, па поради тоа неоправдано се маргинализира и не се сфаќа премногу сериозно кога станува збор за обликување на правилната перцепција на проблемот. Сепак, во поново време феноменолошката слика на детското престапништво значително се менува, како во однос на формата и содржината на поведенијата што го сочинуваат, така и во однос на стереотипните погледи за апсолутна доминација на момчињата во практикување на криминално поведение. Последново е особено важно затоа што девојчињата сè уште партиципираат значително помалку во севкупното детско престапништво, но нивниот број низ годините постојано расте, манифестирајќи се во специфични форми на асоцијално и противправно однесување. Ваквите трендови заслужуваат посебно внимание во правно - политичкиот дискурс посветен на предметната област, бидејќи на соодветен начин ја обликуваат општествената реакција на проблемот, изразена преку соодветни модели на превентивно и интервентно дејствување.

Глобални трендови во вршење на детското престапништво во современи услови

Кога станува збор за причините кои го условуваат криминалното поведение кај децата, последните истражувања покажуваат дека тие почесто се инволвирани во вршење на специфични криминални активности во споредба со возрасните, поради тоа што многу не-кривични задоволства како што се коцкањето, конзумирањето алкохол или наркотични дроги, се достапни за возрасните, но не и за децата. Ова посебно важи за повозрасната група од 16-18 години, која како што се приближува до границата на полнолетството, зачестено пројавува тенденција за вклучување во активности кои се „резервирани“ за постарите, како своевиден одраз на потребата да се порасне побргу и да се истражи светот на возрасните, односно да се искуси она што го нуди. Оттука потребата од самоконтрола кај некои возрасни е со помал интензитет отколку кај малолетниците кога станува збор за практикување на активности од ваков вид. Потреба од поголема доза на воздржување, која за жал лесно се прекршува², е неретко повод за зголемено учество на децата во вкупниот криминалитет на одреден простор и време. Децата од двата пола од оваа старосна група најчесто вршат имотни деликти, односно кражби³. Слична е состојбата и на нашето поднебје, каде имотните деликти доминираат во вкупниот обем на детско

² Tittle, C. R., Grasmick, H.G., *Criminal Behavior and Age: A Test of Three Provocative Hypotheses*, Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 88 Issue 1 *Fall* Article 7, Northwestern University, School of Law, USA 1997, pg. 318;

³ Студија од почетокот на деведесетите години направена во Германија, Швајцарија, Шведска и Јапонија покажала најголема инволвираност на малолетниците во кражби на велосипеди и кражби по продавници.

престапништво (тешки кражби, разбојништва, разбојнички кражби, одземање на моторни возила и оштетување на туѓи предмети). Што се однесува до останатите облици на криминалитет, во рамки на детското престапништво почесто застапени во однос на останатите се и кривичните дела против животот и телото, кривичните дела против половата слобода и половиот морал, кривичните дела против безбедноста на јавниот сообраќај и кривичните дела против јавниот ред и мир. Тенденција, која во поново време е во континуиран пораст кај девојките (за што говори и статистиката во табелите подолу) е вршење на кривични дела против здравјето на луѓето, односно тргување со дроги и овозможување нивна употреба⁴. Ваков тренд е евидентиран и во САД од страна на *US Department of Justice*. Имено за периодот од 2000 до 2010 година е забележано значително покачување на бројот на уапсени девојки осомничени за вршење на кривични дела поврзани со дистрибуирање и користење на наркотици и за возење под влијание на алкохол и дрога, за разлика од не толку евидентното покачување за истите кривични дела сторени од страна на момчињата. Во истиот период кај девојките уапсени поради *проблематично однесување* е констатиран пораст од 8%, а од друга страна има исто толкаво намалување кај момчињата⁵.

Во однос на начинот на кој се вршат кривичните дела и останатите форми на неприфатливи, асоцијални поведенија, најчесто се евидентирани групирања на младите проследени со елементи на насилство. Детското престапништво, во современи услови се карактеризира со организираност на лицата во банди/групи со цел вршење на кривични дела, кои согласно поднебјето на кое се појавуваат и оперираат, различно се нарекуваат. Имаат цврста организациска структура, со водич кој се издвојува како најсилен и најсмел при вршењето на кривични дела, специфичен, унифициран dress code, а најчесто се вооружени со ладно и огнено оружје кое го користат како средство за вршење на кривични дела. Ваквите начини на организирано сторување на кривични дела се смета дека се позастапени во поголемите метрополи низ светот, како конститутивен елемент на криминалното дејствување, бидејќи кај самостојното вршење на делото веројатноста за одржување во „криминалниот свет“ е многу помала. Најчеста причина за вклучување во групно, организирано вршење на кривични дела е потребата од чувство на припадност, сигурност и посакуваност во одредена средина, така што ова е повеќе облик на живеење, одошто судир со постоечките закони кои забрануваат одредено поведение. Затоа и најчесто инволвирани во вакви банди се деца кај кои е евидентна воспитна запуштеност од страна на родителите или старателите. Така, до 1982 година во Лондон биле евидентирани дури 40.000 малолетнички банди. Само во 2008 година се евидентирани 170

---

⁴ Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и во судир со законот, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2015, стр. 93;

⁵ Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2013, pg. 63;

вакви банди⁶, од кои три биле потполно женски, односно броеле само девојки во нивните редови. Поголемиот дел од групите се со мешовит состав, односно имаат и момчиња и девојки. Лицата кои се дел од вакви организирани групи се насилни, агресивни и постојано незадоволни од општествениот статус и случувањата кои го детерминираат нивното живеење⁷. Овде е значајно да се нагласи дека и покрај тоа што, генерално, доминираат момчињата, учеството на девојките во организираното вршење на кривични дела е исто така застапено и најчесто влијае стимулативно кај нив за првично впуштање во криминални активности.

Учеството на половите и овде го следи веќе потенцираниот тренд, односно децата од машки пол учествуваат значително повеќе во вкупно евидентирано детско престапништво, со 90 – 93%⁸⁹. Девојките поретко го избираат ваквиот модел на однесување, но за нив се покажало дека кога веќе еднаш манифестирале престапничко поведение, многу потешко го прифаќаат процесот на ресоцијализација, заради што кај малолетните сторители од женски пол постои несомнено поголем степен на рецидивизам, односно повторништво.

Она кое е евидентно од досегашната статистика е и фактот дека и покрај тоа што момчињата се сè уште доминантни во вкупниот обем на детското престапништво, кај нив постои многу помало покачување на вкупното учество низ годините за разлика од она кај девојките. Имено во периодот од 2000 до 2009 година е нотирано дека во Сад, Канада и Австралија (како земји кои најмногу се констатирани случаи на девијантно поведение кај девојките и жените воопшто) има пораст на вкупното учество на девојките во периодот на адолесценцијата од 18%, а кај момчињата од 0.2% низ годините. Слични резултати дало и истражување направено во Англија и Велс, во периодот од 2000-2005 година, каде е констатирано зголемување на учеството во криминалот на малолетни девојки од 18%¹⁰. Генерален заклучок е дека насилството кај девојките фрапантно расте низ годините и со поголем интензитет во споредба со момчињата. Според податоците на *NSW Bureau of Crime Statistics and Research* во САД, за периодот од 1999 до 2010 година постои зголемување од 36% на различни облици на инволвираност на девојките во криминогени дејанија низ годините, меѓу кои најзастапени се кражбите по продавници. Објаснувањата за ваквото

---

⁶ <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/the-big-question-why-are-girls-committing-more-crime-and-should-we-be-alarmed-829235.html> (последно пристапено на: 13.07.2017);

⁷ Види повеќе кај - Арнаудовски, Љ., Криминологија, 2-ри Август С, Штип, Скопје 2007, стр. 467;

⁸ Ibid, стр 468;

⁹ Конкретно за Република Македонија во студија направена за периодот од 2004 – 2013 година, додека женските лица учествуваат со 3% во вкупно сторените кривични дела - Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Ј., Кошевалиска.

¹⁰ Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 2013, pg. 63,64;

нагло растење на учеството во криминалитетот, еминентни истражувачи¹¹ во областа го сведуваат на глобалната промена во политиката која се разликува од претходната во две клучни поенти. Прво на претходното непостоење на полициска евиденција, и второ на латентниот пристап во минатото на органите на прогон кон девојките или т.н „прогледување низ прсти“ за стореното. Сепак и покрај ваквиот пристап останува отворена дилемата дека забележливиот и алармантен пораст на учеството на девојките можеби и не е продукт на нова социјална политика на органите на прогонот и на органите за грижа, туку продукт на губење на основните социјални вредности и присуство на сериозни аномалии во однесувањето на девојките денес. Имено, поделени се мислењата за постоење на опаднати општествени вредности кај девојките кои ескалираат во позасилено насилно поведение, како и постоење на став за менувањето на начините на општествена контрола и проширување на обемот на прекршоците дефинирани како насилни¹². Дотолку повеќе, последните сметаат дека ваквата статистика е резултат на поголемата денешна застапеност на девојките во јавноста воопшто, како и проширената слика за неприфатливи општествени однесувања и искривените анализи на статистичките податоци. Имено, кај девојките како „*пореметеност во однесувањето*“ општеството го засметува и бунтовничкото однесување, односно непокорливиот карактер на кој инаку е свикнато, маскулинистичкото однесување, изразувањето на сексуалноста во оваа возраст, засилено особено доколку се работи за истополова сексуална ориентација. Оттука, насилството кај девојките создава голема општествена реакција, или подобро речено, прекумерна општествена реакција¹³. Насилството пројавено кај девојките денес често се оправдува и со тезата за „*the feminization of the superhero*“, односно со ставови дека девојките уште од најмала возраст го попримаат насилното однесување од анимираните филмови и од медиумите каде прикажувањето на женските суперхерои е проследено со елементи со прекумерно насилство и сексапил. Ваквото поистоветување со нив во рана возраст се смета дека придонесува за градење на насилна личност, кај одредени девојки.¹⁴ Така, во прилог на ова, говорат и одреден развиени теории за медиумскиот импакт¹⁵. Согласно *теоријата за социјално учење*, гледањето на насилни содржини во медиумите може да предизвика имитација и да ги

---

¹¹ Alder and Worrall 2004; Carrington 2006; Carrington and Pereira 2009; Chesney-Lind 1999; Reitsma-Street 2000;

¹² Alder, C., Worrall, A., *Girls' Violence: Myths And Realities*. Albany, New York: State University of New York Press, 2004;

¹³ Carrington, K., *Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence*, *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2013, pg.66;

¹⁴ Prothrow-Stith, D., Spivak, H., *Sugar and spice and no longer nice, How can we stop girls' violence*, Jossey-Bass A Wiley Imprint, San Francisco, 2005, pg. 6;

¹⁵ Kanizaj, I., Ciboci, L., *Kako Je Nasilje Preko Medija Ušlo U Naše Domove, Utjecaj, Učinci I Posljedice Nasilja U Medijima Na Djecu I Mlade*, 2011, http://www.matica.hr/media/pdf_knjige/840/djecaMedija%2011.pdf (последно пристапено на: 17.07.2017);

ослабне моралните сопирачки, додека според *теоријата за пренос на возбуди*, насилството предизвикува возбуда кај гледачите на насилна содржина, што поттикнува насилно однесување во реалниот живот. *Теоријата за грундирање* објаснува дека стимулациите кои предизвикуваат одредени однесувања се значајни и дека влијанието на медиумите ќе биде поголемо ако сличностите помеѓу насилната содржина што се следат и животната состојба и перцепцијата на гледачот се поголеми. *Теоријата на скрипта* ја разгледува идејата дека луѓето учат од моделот на однесување од медиумите во кои насилството е претставено како средство за решавање на конфликти¹⁶.

Кај девојките во адолесцентниот период се јавува и еден нов тренд на девијантна инволвираност, а согласно приликите кои ги носи дваесет и првиот век. Имено, за разлика од претходно кога информатичката технологија и информатичкото општество немаа земено голем замав, денес постои рапидно покачување на инволвираноста на девојките во девијантни поведенија поврзани со социјалните мрежи. Голем е процентот на девојки кои се виктимизирани на овој начин и врз кои се вршат сексуални деликти, но и на девојки кои се јавуваат како престапници во рамките на cyber bullying¹⁷, односно сајбер малтретирање, особено на други девојки¹⁸. Застапен е и тренд на on-line емитување на физички пресметки меѓу девојки, при што дистрибуцијата и споделувањето на овие содржини на социјалните мрежи се врши токму од страна на насилничките или оние кои ги подржуваат и кои сакаат на ваков начин, да „се промовираат“ во јавноста. Ваквите девојки се третираат како активни поттикнувачи на насилство во секојдневниот живот, особено во животот на младите девојки. Сепак она кое е очигледно е дека девојките кои пројавуваат насилно однесување не смеат да се третираат на ист начин како момчињата, ниту во рамки на семејството, а уште помалку во рамки на институционалниот одговор на проблемот. Сепак, досегашното искуство покажува дека, за жал денешницата им нуди подеднаков третман¹⁹ кој е креиран и адаптиран врз мнозинството, односно момчињата.

---

¹⁶ Насилството ретко доаѓа од само еден извор, најчесто се работи за комбинација од голем број фактори. Теориите единствено индицираат учења согласно кои може да се смета дека постои влијание од медиумите врз растот и развојот на девојките (и децата воопшто). Сепак сите сме различни и гледањето на насилни содржини не можеме да го изолираме од сопствени емоции, мисли, ставови, карактерни црти, тековни животни настани, претходни искуства, усвоени системи на вредности, кои значително влијаат на искуството и реакцијата на насилната содржина. Семејството и социјалната средина, возраста, како и предиспозицијата за агресивно однесување исто така имаат влијание.

¹⁷ Испраќање заканувачки SMS пораки или e-mail пораки, онлајн малтретирање преку „chat rooms“, манипулирања и исклучување на други лица.

¹⁸ Li, Q., New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. Computers in Human Behaviour, 2005;

¹⁹ Prothrow-Stith, D., Spivak, H., Sugar and spice and no longer nice, How can we stop girls' violence, Jossey-Bass A Wiley Imprint, San Francisco, 2005, pg. 5;

Анализа на состојбите со половата застапеност на детското престапништво во Р. Северна Македонија

При анализирање на детското престапништво низ призмата на половата застапеност, возрастната варијабла игра особено значајна улога во вкупната феноменолошка слика на појавата, а особено при определувањето на видовите кривични дела што ги вршат момчињата и девојките. Исто така, во рамките на вкупната динамика на криминалитетот што го вршат младите на определен простор и време, старосните граници се значаен индикатор за определување на способноста, односно потенцијалот за вршење на кривични дела кај оваа популација на сторители на кривични дела. Потврда за тоа се и досегашните искуства во вршење на кривични дела од страна на малолетници, каде различното возрастно доба во периодот на детството имплицира вршење на специфични противправни и социо-патолошки појави вообичаено својствени за конкретниот развоен период низ кој минува детето. Така, за помалите деца до 14 годишна возраст, почесто е својствено предделиктното однесување, односно практикување на поведенија кои според содржината не кривични дела, но се социопатолошки и општествено - неприфатливи, со голема веројатност понатаму да прераснат во класични криминални дејствија. Овде првенствено се мисли на изграден образец на однесување кај детето како резултат на воспитна запуштеност или погрешен пристап на родителите во комуникацијата со децата, автодеструктивно и деструктивно однесување, скитање, питање, учество во тепачки и сл. Генерално, негрижата и отсуство на емоционален трансфер кога станува збор за односот родители – деца доведува до формирање личности кои се асоцијални во своето однесување поради тоа што не ги интернализираат до крај правните и моралните норми што важат за општествената средина во која припаѓаат. Во подоцнежното детско доба (од 14 до 16 години) веројатноста за промени во однесувањето расте во периодот на завршување на основното и преминување во средно образование, па новата средина и променетите животни околности во комбинација со нестабилноста на карактерот и пубертетскиот период, ја зголемуваат веројатноста за инволвирање во поведенија кои според својата природа се асоцијални, но и криминални активности. Така, во овие години најчесто се евидентира вклученост на младите во тепачки или други облици на асоцијално однесување, различни облици на вагабундажа, конзумирање на алкохол и психотропни супстанции, а од класичните криминални поведенија, најчесто се застапени дела против општата сигурност на луѓето и имотот. Криминалното досие, пак, кај постарите малолетници т.е. кај децата во судир со законот од 16 до 18 годишна возраст најчесто го сочинуваат кривични дела против имотот, кривични дела против јавниот ред и мир, кривични дела против безбедноста на јавниот сообраќај, против животот и телото и кривични дела против половата слобода и половиот морал.

Осудени деца во судир со законот во Р. Северна Македонија за период 2010 – 2020 година			
Година	Вкупно	Машки	Женски
2010	547	527	20
2011	722	700	22
2012	556	547	9
2013	473	449	24
2014	461	445	16
2015	348	326	22
2016	468	439	29
2017²⁰	368	354	14
2018	330	313	17
2019	304	287	17
2020²¹	350	333	17

²⁰ Податоците од 2010 заклучно до 2017 година се преземени од Државен завод за статистика во рубриката - Публикација: Сторители на кривични дела, достапна на страната <https://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43&rbrObl=6> (последно пристапено на: 17.05.2021).

²¹ Податоците од 2018 заклучно со 2020 година се преземени од Државен завод за статистика во рубриката – Соопштение: Пријавени, обвинети и осудени полнолетни и малолетни сторители на кривични дела, достапна на страната <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=14&rbrObl=6> (последно пристапено на: 17.05.2021) и МакСтат - база на податоци на ДЗС достапна на [PX-Web - Select variable and values \(stat.gov.mk\)](https://www.stat.gov.mk/PX-Web-Select-variable-and-values) (последно пристапено на: 30.05.2021).

Осудени деца во судир со законот во Р. Северна Македонија за период 2010-2020 по групи на кривични дела ²²																
Година	Вкупно	Женски	кривични дела против живот и тело		кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот		кривични дела против половата слобода и половиот морал		кривични дела против имотот		кривични дела против безбедноста на јавниот сообраќај		кривични дела против јавниот ред		кривични дела против здравјето на луѓето	
			Вкупно	Женски	Вкупно	Женски	Вкупно	Женски	Вкупно	Женски	Вкупно	Женски	Вкупно	Женски	Вкупно	Женски
2010	547	20	59	2	1	/	7	/	403	10	35	4	16	1	7	1
2011	722	22	79	1	5	/	12	/	513	16	39	/	35	/	15	2
2012	556	9	43	/	1	/	8	/	409	6	26	2	43	/	7	/
2013	473	24	39	4	5	/	5	/	353	17	24	1	25	1	12	/
2014	461	16	47	/	/	/	14	/	267	10	14	1	100	2	4	/
2015	348	22	43	2	2	/	13	/	198	11	28	3	42	1	7	1
2016	468	29	70	1	7	3	7	/	257	17	22	1	79	3	13	1
2017	368	14	29	1	2	/	2	/	251	10	32	2	37	1	7	/
2018	330	17	44	2	2	/	2	/	188	7	25	2	53	2	10	2
2019	304	17	38	1	3	/	2	/	181	14	24	/	29	1	18	/
2020	350	17	39	1	4	2	5	/	153	1	28	2	48	2	66	6

Анализата на достапните податоци за деца во судир со законот за периодот од 2010 – 2020 година, покажува дека генерално, низ годините постои опаѓачки тренд на бројот на осудени деца од двата пола.²³ Исклучок од ова се забележува во 2011 година кога во споредба со 2010 година, бројот на осудени деца е зголемен за 32%. Слична е состојбата и во 2016 година кога во споредба со 2015 година, бројот на осудените деца е зголемен за 34.5%. Тренд на зголемување е забележан и во 2020 година кога во споредба со 2019 година, бројот на осудените деца е зголемен за 15.1 % .

²² Во табелата е даден приказ на некои од најчестите групи на кривични дела кои ги вршат децата во судир со законот. Останатите групи на кривични дела не се предмет на приказ и анализа, бидејќи на нив отпаѓа незначителен процент од вкупното малолетничко престапништво.

²³ Во 2010 година, во споредба со 2009 година, бројот на осудените малолетни лица - сторители на кривични дела е намален за 26.9%. Во 2012 година, во споредба со 2011 година, бројот на осудените малолетни лица-сторители на кривични дела е намален за 23%. Во 2014 година, во споредба со 2013 година, бројот на осудените деца во судир со закон - сторители на кривични дела е намален за 2.5%. Во 2015 година, во споредба со 2014 година, бројот на осудените деца во судир со закон - сторители на кривични дела е намален за 24.5%. Во 2017 година, во споредба со 2016 година, бројот на осудените деца во судир со закон – сторители на кривични дела е намален за 21.4 %. Во 2018 година во споредба со 2017 година, бројот на осудените деца во судир со законот – сторители на кривични дела е намален за 10.3 %. Во 2019 година, во споредба со 2018 година, бројот на осудените деца во судир со законот – сторители на кривични дела е намален за 7.9 %

Видно од обработените податоци, содржината на поведенијата што ги вршат младите, а кои со закон се определени како кривични дела во најголем процент отпаѓа на делата од областа на имотниот криминалитет. Во целиот период кој е предмет на анализа (2010-2020), кривичните дела против имотот имаат апсолутна доминација споредено со сите останати групи на кривични дела. Генерално гледано, во овој период делата од областа на имотниот криминалитет учествуваат со дури 65 % од вкупниот криминалитет што го вршат младите. Најчесто вршени имотни деликти се тешките кражби, потоа кражбите, разбојништвото и одземањето на моторни возила. Поретко евидентирани кривични дела од областа на имотниот криминалитет се изнудата и прикривањето. Фактот дека тешките кражби, кражбите и разбојништвата се најмногу застапени во вкупниот имотен криминалитет што го вршат децата, најнепосредно упатува на фактот дека деликвентните поведенија од ваков вид често се проследени со елементи на насилство, непромисленост, афективно и импулсивно дејствување, што му дава дополнителна тежина на проблемот. Освен насилство, детското престапништво го карактеризираат и зачестеност, агресивност, упорност и рецидивизам. Од останатите групи на кривични дела, по имотните деликти, следуваат кривичните дела против животот и телото кои учествуваат со околу 11% во вкупниот криминалитет што го вршат децата. Што се однесува до оваа група на кривични дела, значајно е да се нагласи дека најчесто застапени се кривичните дела телесна повреда, тешка телесна повреда и учество во тепачка, а значително помалку е евидентирано кривичното дело убиство. Понатаму следуваат кривичните дела против јавниот ред и мир - 10 %, кривичните дела против безбедноста на јавниот сообраќај - 6 %, кривичните дела против здравјето на луѓето – 3,40 %, кривичните дела против половата слобода и половиот морал - 1,60 % и кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот кои учествуваат со околу 0,70 % од вкупниот криминалитет што го вршат децата.

Овде, важно е да се нагласиме дека и покрај тоа имотните деликти се најмногу застапени во вкупниот криминалитет што го вршат децата, сепак се забележува извесен тренд на опаѓање на нивното процентуално учество во однос на порано, а за сметка на тоа има пораст на насилните облици на криминалитет манифестиран преку зачестено вршење на кривични дела против животот и телото. Така, во истражување за периодот 2000 – 2012 година²⁴ утврдено е дека на имотните деликти отпаѓале близу 80% од вкупно сторените кривични дела од страна на деца (за истражувачкиот период 2010-2020 е околу 65%), додека кривичните дела против животот и телото учествувале со близу 7% (за истражувачкиот период 2010-2020 е 11 %). Ова е уште една

---

²⁴ Види: Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и во судир со законот, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2015 година, стр. 93 – 94.

потврда дека структуралната застапеност на кривични дела што влегуваат во феноменолошката слика на детското престапништво, со тек на време се менува, а со тоа ја наметнува и потребата од истражување на влијанијата што условуваат такви промени и начинот на кој треба да се реагира на истите.

Кога станува збор за девојките како вршители на поведенија што со закон се определени како кривични дела, се потврдува перцепцијата дека тие значително помалку учествуваат во вкупниот обем на детско престапништво, но нивниот број од година во година постојано расте.²⁵ Процентуално ниското учество на женскиот пол во севкупниот криминалитет, па и кај малолетничкото престапништво најчесто се објаснува со традиционалните ставови и верувања за позицијата на машкото дете во семејството, одредени влијанија на локалната средина, позицијата во машката врсничка група, но и одредени стереотипи и предрасуди за криминалитетот како типично „машка работа“. Сепак, структуралната застапеност на момчињата во однос на девојките полека се менува, што на долг рок води може да доведе до намалување на половата дискрепанца и менување на перцепцијата дека машките деца имаат апсолутна доминација во контекст на прашањето за криминалитетот што го вршат младите. Токму поради тоа динамиката на движење на детското престапништво низ призмата на половата застапеност треба да биде прашање кое во континуитет ќе се следи. Во однос на видовите на кривични дела кои девојките ги вршат, истражувачките резултати за периодот од 2010-2020 година покажуваат дека нема ниту една осудена девојка за кривични дела против половата слобода и половиот морал, а значително малку се застапени и во групата на кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот. Најмногу евидентирани сторители од женски пол има во групата на кривични дела против имотот, што е сосема разбирливо ако се земе предвид дека овој вид криминалитет има најголемо учество во вкупниот обем на детско престапништво. Понатаму, девојките се евидентираат и како вршители на кривични дела против животот и телото, безбедноста на јавниот сообраќај и јавниот ред и мир, но во значително помал процент споредено со машките. За крај, особено впечатливи се податоците кои укажуваат на учеството на девојките во вршењето на кривични дела против здравјето на луѓето, каде не постои толку драстична разлика во однос на нивната застапеност споредено со момчињата осудени за ист вид кривични дела.

Заклучни согледувања

Феноменолошкото проучување на детското престапништво има значење првенствено во насока на изнаоѓање соодветни механизми за успешно превенирање, спречување и сузбивање на оваа негативна општествена појава. Така, сите истражувања од ваква природа, меѓу другото, треба да

²⁵ Исклучок од ова се 2012, 2014 и 2017 година кога постои намалување на бројот на осудени деца од женски пол споредено со претходната година.

бидат во функција на организирано превентивно дејствување насочено кон непосредните влијанија и околности што доведуваат до вршење на асоцијални и противправни поведенија од страна на децата на одреден простор и време. Детското престапништво заслужува особено внимание, не само како посебна појава, туку и во рамки на процесот на создавање рационални политики за намалување на вкупниот криминалитет, бидејќи резултатите од досегашните криминолошки истражувања недвосмислено упатуваат на заклучокот дека ситните престапи и навидум безначајни противправни поведенија кои се вршат за време на детството, се основа за младите да се регрутираат во криминални повратници во своето возрасно доба.

Прашањето за половата застапеност е еден од основните сегменти при анализирањето на појавните облици на детското престапништво, бидејќи полот како биолошка карактеристика е значајна детерминанта на севкупното криминално дејствување и кај возрасните, но и кај младата популација. Неспорно е дека и денес, како и порано, учеството на девојките во вкупниот обем на детско престапништво, е значително помало споредено со момчињата. Сепак, евидентно е и тоа дека во современи услови бројот на млади девојки кои се внесени во официјалната статистика на сторители на кривични дела, од година во година расте, што води кон постепено зголемување на нивната структурална застапеност во вкупниот обем на детско престапништво, а тоа на долг рок може да доведе до намалување на половата дискрепанца што во моментот постои.

Непропорционалното учество на женскиот пол во вкупната маса на криминалитет што го вршат младите се должи на различните биолошки предиспозиции кај момчињата и девојките, но делумно и на тоа што официјалната статистика за обемот на детско престапништво се води според бројот на пријавени, обвинети и осудени деца во судир со законот, а не и според бројот на деца кои манифестираат други асоцијални поведенија.²⁶ Имено асоцијалните, девијантни однесувања не се правно инкриминирани, но се неморални/непожелни и се прв индикатор кој со голема веројатност укажува на фактот дека развојот и формирањето на младата личност оди не се движи во правилна насока. Токму овие поведенија во поново време се евидентираат зачестено кај девојките и на своевиден начин го вклучуваат алармот за зголемена свесност за сериозноста на проблемот на женското учество во вкупноста на неприфатливи поведенија што ги манифестираат младите. Потврда за ова се последните случувања на национално и глобално ниво кои укажуваат на

²⁶ Ова упатува на прифаќање на потесната/рестриктивната дефиниција на поимот детско престапништво која се потпира на важечкиот систем на законски норми, односно на она однесување кое е инкриминирано во важечкото кривично законодавство како кривично дело. Според пошироката/екстензивната дефиниција детското престапништво ги опфаќа сите облици на девијација кои се појавуваат во однесувањето на децата, односно оние кои се спротивни со законските, но и со моралните норми на дадено општество.

драстично зголемување на бројот и содржината на девијантни поведенија кај младите девојки, видливи преку нивното учество во различни облици на деструктивно и насилно однесување, особено кај врничкото насилство²⁷ и консумирањето / овозможувањето на употреба на алкохол, наркотични средства или други психотропни супстанции. Ова е основен показател кој упатува на тоа дека на женското учество во севкупниот криминалитет што го вршат младите, не треба да се гледа како на проблем од второстепено значење, туку напротив истиот треба во континуитет да се следи во контекст на прашањето за детално проучување на феноменологијата на појавата. Особено важно, во оваа насока е континуирано да се следат општествените движења и промени на одреден простор и време кои имаат свој импакт во градењето на личноста на младите луѓе и создавањето на систем на вредности и начин на однесување и кај момчињата и кај девојките. Притоа, секогаш треба да се има предвид дека само општествената реакција на проблемот што е конципирана и се остварува врз проверени и научно верификувани сознанија, може да понуди решенија кои се применливи во пракса во насока на обезбедување ефективна заштита на нормите и вредностите на кои се заснова организираното општествено живеење.

Користена литература

1. Арнаудовски, Љ., Криминологија, 2-ри Август С, Штип, Скопје 2007;
2. Кајзер, Г., Криминологија, Александрија, Скопје, 1996;
3. Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и во судир со законот, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2015;
4. Alder and Worrall 2004; Carrington 2006; Carrington and Pereira 2009; Chesney-Lind 1999; Reitsma-Street 2000;
5. Alder, C., Worrall, A., Girls' Violence: Myths And Realities. Albany, New York: State University of New York Press, 2004;
6. Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 2013.
7. Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 2013.
8. Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 2013.
9. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/the-big-question-why-are-girls-committing-more-crime-and-should-we-be-alarmed-829235.html> (последно пристапено на: 13.07.2017);

²⁷ На национално ниво особено актуелен во изминатиот период беше случајот во кој врничка тепаше 12 годишно девојче во Велес, а други девојки го снимаа настанот и видеото беше споделено на социјалните мрежи. (достапно на <https://plusinfo.mk/voznemiruvachko-video-vrsnichka-tepa-12-godishno-devo-che-vo-veles>).

10. Kanizaj, I., Ciboci, L., Kako Je Nasilje Preko Medija Ušlo U Naše Domove, Utjecaj, Učinci I Posljedice Nasilja U Medijima Na Djecu I Mlade, 2011, http://www.matica.hr/media/pdf_knjige/840/djecaMedija%2011.pdf (последно пристапено на: 17.07.2017);
11. Li, Q., New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. Computers in Human Behaviour, 2005;
12. Prothrow-Stith, D., Spivak, H., Sugar and spice and no longer nice, How can we stop girls' violence, Jossey-Bass A Wiley Imprint, San Francisco, 2005;
13. Prothrow-Stith, D., Spivak, H., Sugar and spice and no longer nice, How can we stop girls' violence, Jossey-Bass A Wiley Imprint, San Francisco, 2005;
14. Tittle, C. R., Grasmick, H.G., Criminal Behavior and Age: A Test of Three Provocative Hypotheses, Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 88 Issue 1 *Fall* Article 7, Northwestern University, School of Law, USA 1997;
15. Публикација: Сторители на кривични дела, достапна на страната <https://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43&rbrObl=6> (последно пристапено на: 17.05.2021);
16. Соопштение: Пријавени, обвинети и осудени полнолетни и малолетни сторители на кривични дела, достапна на страната <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSooptstenijaOblast.aspx?id=14&rbrObl=6> (последно пристапено на: 17.05.2021);
17. МакСтат - база на податоци на ДЗС достапна на [PX-Web - Select variable and values \(stat.gov.mk\)](#) (последно пристапено на: 30.05.2021).